

Recenzje

Augustyn Bańka

„Społeczna psychologia środowiskowa”

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar” 2002, ss. 418

Przez tysiące lat człowiek żył w zgodzie z naturą, dostosowując się do jej wymogów i jej rytmu, jedynie nieznacznie wpływając na środowisko. Jednak wskutek pewnych odkryć i wynalazków, wraz ze wzrostem populacji i zmian społecznych z tym związanych, otoczenie człowieka zaczęło ulegać znacznej modyfikacji, choć należy zaznaczyć, że tylko w niektórych rejonach świata. Dało to ludziom wiele korzyści, ale przyniosło również niepożądane skutki w odniesieniu do zachowań i psychiki człowieka. Wpływ środowiska zarówno fizycznego, jak i społecznego na istotę ludzką stał się na tyle przemożny, iż w ostatnich dziesięcioleciach zwrócił uwagę badaczy, co przyczyniło się do powstania nowej dyscypliny, jaką jest psychologia środowiskowa. O tym właśnie traktuje najnowsza książka prof. Augustyna Bańki pt. *Społeczna psychologia środowiskowa*, wydana w serii Wykłady z Psychologii (t. 9) przez Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Psychologia środowiskowa, według autora recenzowanej pracy, zajmuje się „badaniem relacji i zależności między człowiekiem a środowiskiem fizycznym i społecznym”, a zwłaszcza – co podkreślają również inni przedstawiciele tej dziedziny – fizycznymi determinantami ludzkiego zachowania, umiejscowionymi w środowisku, które jest wytworem człowieka. Stąd tytuł książki – wskazujący na zwrócenie uwagi na środowisko fizyczne i jego wpływ na człowieka, ale w kontekście społeczno-kulturowym. Psychologia środowiskowa, co wielokrotnie zaznacza Bańka, jest nauką interdyscyplinarną, która odnosi się do zagadnień będących przedmiotem zainteresowania przedstawicieli niemal wszystkich nauk społecznych i niektórych technicznych, jak np. architektura. Takie systemowe podejście jest coraz częściej stosowane przez współczesnych naukowców, i to nie tylko przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych, ale również medycznych, ekonomicznych itd., co odzwierciedla potrzebę traktowania wszelkich zjawisk wieloaspektowo i z różnych punktów widzenia. Psychologia środowiskowa wywodzi się z psychologii ekologicznej, której przedstawiciele kładli mniejszy nacisk na subiektywne doznania i indywidualne zachowanie człowieka. Wydaje się, że jest to główny powód, dla którego psychologia ekologiczna jest stopniowo wypierana przez psychologię środowiskową. Ponadto badacze zajmujący się zagadnieniami psychologii środowiskowej są zainteresowani wpływem wielu czynników środowiskowych na jednostkę lub grupy społeczne oraz oddziaływaniem człowieka na środowisko, w którym funkcjonuje, kształtując je.

Wszystkie te zagadnienia zostały podjęte w pracy Bańki. Książka składa się z trzech części. W części pierwszej jest dokładnie omówiony przedmiot zainteresowań i definicja psychologii środowiskowej, jej powiązania z innymi dziedzinami nauki oraz geneza jej powstania i historia rozwoju, również na gruncie polskim. Bańka przytacza teorie odnoszące się do psychologii środowiskowej, przedstawiając je w kontekście różnych nurtów w psychologii: poznawczym, społecznym i ekologicznym. Na zakończenie opisuje współczesną psychologię środowiskową jako dział psychologii społecznej, podkreślając jej interdyscyplinarny charakter. Autor zaznacza jednocześnie, że do tej pory nie stworzono jednej spójnej teorii, która obejmowałaby cały obszar zainteresowania psychologii środowiskowej, co może świadczyć o tym, jak młoda jest dziedzina i jak wiele jest do zrobienia na jej polu. Druga część książki obejmuje najbardziej znaczące badania prowadzone na gruncie omawianej dyscypliny, dotyczące takich zagadnień, jak przestrzeń personalna, zatłoczenie i terytorialność, czynniki stresogenne występujące w otoczeniu człowieka, a także reakcje na nie, oraz postawy człowieka wobec środowiska naturalnego i fizycznego, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zagrożeń płynących z otoczenia i możliwości przeciwdziałania im. Ostatnia, trzecia część pracy dotyczy praktycznego wykorzystania psychologii środowiskowej w życiu – w miejscu pracy, nauki, otoczeniu terapeutycznym, jak również w projektowaniu przestrzeni urbanistycznej oraz wskazuje na różne możliwości spędzania wolnego czasu. Poruszony tu został również problem negatywnych skutków wpływu technologii informacyjnej na jej użytkowników, w tym m.in. nowej formy pracy, jaką jest telepraca. Książkę kończy rozdział odnoszący się do projektowania środowiska, a zwłaszcza kwestii partycypacji użytkowników w planowaniu swojego otoczenia, bardzo ważnej z tego względu, iż projektanci i architekci zdają się często ignorować potrzeby, oczekiwania i upodobania samych użytkowników. Tworzą środowisko albo negatywnie wpływające na ludzką psychikę i zachowanie, albo nie wykorzystujące w pełni możliwości człowieka i tkwiącego w nim potencjału. Uczestniczenie w projektowaniu otoczenia, przy wykorzystaniu wiedzy z zakresu psychologii środowiskowej, stanowi poważny krok w kierunku stworzenia środowiska przyjaznego człowiekowi, gdzie „dobrze” się pracuje, rozmawia i odpoczywa.

Książka jest pierwszą publikacją na rynku polskim traktującą tak obszernie i holistycznie zarazem problematykę psychologii środowiskowej, co jest jej ogromnym atutem. Wobec rozwoju tej dyscypliny i badań na tym polu w świecie, wydaje się bardzo potrzebne, a nawet wręcz konieczne zajęcie się tą dziedziną w Polsce, gdzie – jak pisze Bańka – niewiele jest badań na ten temat. Badania takie są wskazane także dlatego, że przedmiot psychologii środowiskowej jest mocno uwarunkowany zmiennymi kulturowymi; nie można więc uznawać wyników badań prowadzonych w innych krajach za uniwersalne. Publikacja ta z pewnością przyczyni się do wzrostu zainteresowania psychologią środowiskową w Polsce, tym bardziej że projektowanie architektoniczne w naszym kraju – dopiero od niedawna wolne od wszelkich ograniczeń stawianych przez socrealizm – może w pełni się rozwijać nie tylko poprzez adaptowanie najnowszych światowych trendów i osiągnięć w dziedzinie architektury, lecz również dzięki wynikom badań dyscyplin z nią powiązanych, jak np. psychologia środowiskowa. Książka może być przydatna zarówno dla zainteresowanych poruszaniem zagadnieniami psychologów i socjologów, jak i dla architektów, którzy mogą być nieco zniechęceni naukowym językiem książki i jej bardzo teoretycznym charakterem. Zdaniem autorki recenzowanej pracy, treści zawarte w książce Bańki mogą być wykorzystane przez każdego, komu zależy na poprawie warunków miejsca pracy, nauki, zabawy i odpoczynku. Wydaje się, że samo podniesienie świadomości problemów

RECENZJE

pojawiających się na styku człowiek–środowisko jest już dużym osiągnięciem.

Na uwagę zasługuje szata techniczna książki – twarda oprawa, wiele czarno-białych rycin wraz z ich dokładnym spisem, które stanowią doskonałą ilustrację do omawianych zagadnień, jak również będących przybliżeniem poruszanych w niej kwestii.

Ponadto jasny i logiczny podział na części i rozdziały, ułatwiający czytanie i uporządkowanie wiedzy i informacji, stanowi o dużym walorze lektury. Dopelnieniem byłyby indeks najważniejszych terminów z zakresu psychologii środowiskowej, używanych przez Bańkę w swojej książce. Mankamentem natomiast, jeżeli chodzi o wydanie, są liczne literówki, które w dużym stopniu zakłócają przyjemność czytania.

W mojej ocenie książka Bańki może być przydatna, zwłaszcza w środowisku psychologów. Rozczarowuje mnie jednak to – co może być spowodowane moimi zainteresowaniami właśnie tymi zagadnieniami – że autor zbyt mało uwagi poświęcił problematyce wpływu środowiska na człowieka, np. aranżacji wnętrza, oddziaływania kolorów, światła na procesy poznawcze, a zwłaszcza na efektywność pracy.

Magdalena Ziarko

Katedra Psychologii Zarządzania i Ergonomii, Uniwersytet Jagielloński